

Smjernice za rad s roditeljima iz osjetljivih skupina, suočenih s višestrukim rizicima za pojavu ili nastavak nasilnoga ponašanja prema djeci u sklopu projekta „Rijeka podrške – Rastimo zajedno“

I. Uvod

U okviru projekta „Rijeka podrške – Rastimo zajedno“, financiranoga od strane Ministarstva socijalne politike i mladih RH, tijekom jeseni i zime 2014., a do rujna 2015. godine, tri voditeljska tima održala su tri ciklusa radionica za roditelje tzv. rizične skupine s povećanom mogućnošću za nasilje nad djecom. Radionice su održane u Udruzi za zaštitu obitelji Rijeka U.Z.O.R., Podružnici Centra za socijalnu skrb – Obiteljskom centru i Udruzi za promicanje dobiti djece „Portić“ u Rijeci. Na temelju iskustava stečenih u radu s 20-ak roditelja (uglavnom majki) nastale su sljedeće smjernice kao preduvjet osiguravanja održivosti projekta i pružanja podrške budućim voditeljima, koji će eventualno raditi sa sličnim grupama.

Iako su se radionice održavale u različitim uvjetima, s različitim brojem roditelja koji je često varirao od radionice do radionice, različito strukturiranim aktivnostima koje su često prilagođavane polaznicima, ipak su mnoga iskustva zajednička i smatramo ih vrlo vrijednim doprinosom budućim voditeljima te ih nudimo kao primjer dobre prakse i posve posebnih i raznolikih iskustava u odnosu na radionice „Rastimo zajedno – Podrška roditeljima u zajednici“.

Kao prvo ističemo veliko zadovoljstvo entuzijastičnih volonterki i voditeljica koje su u radu sa specifičnom populacijom djece i roditelja osnažile svoje voditeljske kompetencije u nastojanju da zadovolje specifične potrebe ciljne skupine roditelja. Prilagođavajući im se one su stekle njihovo povjerenje, upoznale njihove probleme i time uklonile dio predrasuda o vrijednostima koje te obitelji žive. Naučile su da mogu biti strpljivije i pozornije slušati što im je omogućilo da bolje razumiju roditelje i pomognu im rješavati probleme u roditeljstvu. Studentice-volonterke imale su priliku na intervizijskim susretima upoznati probleme ove populacije te su naučile da mogu dobro raditi sa zahtjevnom djecom, djecom sa specifičnim potrebama i poteškoćama.

II. Priprema:

Prije početka radionica s roditeljima rizičnih skupina važno je uložiti dodatan napor u motiviranje roditelja da se uključe u radionice. Isto tako važno je voditi računa o mogućim činiteljima rizika za pojavu zlostavljanja prema djeci kao što su: financijske poteškoće, nezaposlenost, mala dob djeteta/djece, dijete s teškoćama u razvoju, društvena izoliranost, siromaštvo, zdravstveni problemi i prisutnost nasilja u obitelji te problemi u partnerskom odnosu – razvod braka i sl.

Za dobru organizaciju radionica s roditeljima u riziku posebno je važna podrška u lokalnoj zajednici i povezivanje sa srodnim institucijama i ustanovama te udrugama koje su usmjerene na ciljanu skupinu roditelja, npr. Centar za socijalnu skrb, Odjel za zdravstvo i socijalnu skrb pri Gradu, patronažna služba i drugi. Održati inicijalni/informativni sastanak kako bi se stručnjake, koji su direktno u kontaktu s potencijalnim korisnicima, upoznalo s programom „Rastimo zajedno“ što bi olakšalo okupljanje

roditelja. Uvažiti činjenicu da roditelji imaju potrebu da ih se razumije, prihvati i čuje. Isto tako trebamo imati na umu da su suočeni s nizom životnih teškoća, sumnjičavi prema onome što im nudi sustav, često imaju neugodna iskustva i nezadovoljene potrebe, ponekad su samo usmjereni na dobivanje materijalne pomoći. Sve ovo treba imati u vidu prije inicijalnoga sastanka i intervjuja s roditeljima.

Pokazala se više nego korisnom pomoć volontera u radu s djecom dok su roditelji na radionicama „Rastimo zajedno“. Potrebno je održati pripremni seminar za volontere, upoznati ih s mogućim problemima i posebnostima djece u ovoj grupi te im pripremiti skriptu s aktivnostima kao pomoć u radu. Važno je osigurati djeci prilagodbu i omogućiti: do pet susreta roditelja, djece i volontera, odvojenu lokaciju za boravak djece kako bi roditelji neometano sudjelovali u radionicama, dovoljan broj stručnih volontera, odgovarajuće uvjete i opremu za rad s djecom.

Voditeljice su spoznale da većina roditelja kao i u redovnim grupama, ima potrebu za podrškom te da ih netko čuje. S toga je razumijevanje, strpljenje, diskrecija, znanje i podrška upravo ono što su im voditeljice tijekom radionica i pružile, a napominjemo da je riječ o iskusnim voditeljicama koje iza sebe imaju više odrađenih ciklusa i neke druge dodatne vještine i kompetencije. Pojedini roditeljima ovo je bilo prvo iskustvo da im netko poklanja pažnju, a poznato je da je svakome potrebna pažnja, priznanje i podrška. Primarno je da roditelji dožive takvo iskustvo kako bi ga mogli implementirati u svoj roditeljske vještine i stil. Istodobno važno im je osvijestiti da dijete ima svoja prava kao što su pravo na primjereno i pravodobno zadovoljavanje potreba, pravo na poštovanje i odgoj bez nasilja. Voditeljice su pružale podršku roditeljima i istodobno utjecale na promjenu ponašanja koja nisu u skladu s dobiti djeteta, što je za njih bio uistinu važan i izazovan zadatak u radu sa specifičnim grupama roditelja.

III. Upute za organizaciju radionica i smjernice:

Upute koje su navedene u priručniku za voditelje „Rastimo zajedno“ i „Rastimo zajedno plus“ vrijede za svaku grupu, pa i za voditelje grupa roditelja u riziku. Naravno očekuje se da voditelji u primjeni budu fleksibilni i prilagođavaju se specifičnostima grupe.

Navodimo korisne smjernice koje su nastale kao rezultat supervizijskih susreta sa supervizorom i autoricama programa, a kreirao ih projektni tim /voditeljice projekta „Rijeka podrške – Rastimo zajedno“.*

- Pružiti podršku roditeljima kako bi se uvjerali da je okruženje za njih sigurno (neosuđujuće i neprocjenjujuće). Upoznati njihove vrijednosti, prihvatiti ih kao osobe, razumjeti njihove izbore i odluke, prihvatiti ih kao činjenice, pa i one s kojima se osobno ne slažemo. Imati na umu da je svaki roditelj ponajprije samo roditelj i želi da ga se vidi kao dobrog roditelja.
- Prihvatiti drugačije vrijednosti, ali ne podržavati one koje nisu u najboljem interesu djeteta.
- Prilagođavati se potrebama grupe (izostanak zbog rada roditelja u smjenama, skrbiti o komunikaciji i pojednostaviti vokabular kako bi voditeljice bile sigurne da su ih roditelji razumjeli, provjeravati jesu li bile jasne i jesu li ih roditelji razumjeli) i pratiti i prepoznati

kapacitete roditelja te po potrebi neke radionice skratiti. Zadatke rješavati pred cijelom grupom, a izbjegavati rad u paru kako bi se mogao pratiti tijek vježbi.

- Na početku svake radionice dobro je ponoviti, sažeti tijek prethodne, ponoviti ključne pojmove kako bi oni koji su izostali dobili uvid. To se pokazalo kao dobar početak svake radionice.
- Teorijska predavanja treba pažljivo odmjeriti i prilagoditi da bi bila razumljiva za sve roditelje. Treba prilagoditi vremenski i pojednostaviti terminologiju.
- Dobro je koristiti kratke filmove i video materijale koji ilustriraju temu radionice i problem o kojem se raspravlja. Korisno bi bilo pronaći odgovarajuće filmove za teme kao što je npr. neprihvatljivost fizičkoga kažnjavanja i promoviranje nenasilne komunikacije.
- Pripaziti na duljinu trajanja pojedinih aktivnosti, biti fleksibilan, ali voditi računa o ukupnom vremenu. Trajanje susreta je oko dva sunčana sata.
- Osigurati smještaj za djecu ukoliko je roditeljima potrebno.

I. Roditelji 21. stoljeća

1. **Međusobno upoznavanje:** kreirajte okruženje i očekujte da bude spontano i opušteno. Prva kratka prigoda za međusobno upoznavanje i predstavljanje. Voditeljica kreira priču o grupi uključujući i voditeljice *Tko smo mi?*
2. **Dogovor o svrsi, ciljevima programa te o načinu rada:** ukratko predstaviti ciljeve, pojednostaviti predstavljanje programa i dogovoriti pravila, uključiti roditelje u donošenje pravila.
3. **Mozaik roditeljstva:** raditi individualno i s cijelom grupom uz papiriće koje postavljate na *flip-chart*. To je bilo iznenađujuće ugodno uz pozitivna razmišljanja unatoč teškim životnim pričama. Komentar jednog roditelja *svi smo u istom sosu*.
4. **Vjetar puše:** birati primjere koji oslikavaju njihove živote, npr. vjetar puše za sve roditelje koji se unatoč teškoćama smiju.... (koristiti dobivene informacije s predstavljanja).
5. **Slagalica osobnog rasta roditelja:** Slagalici na prvom susretu posvetiti puno pozornosti i vremena, naglasiti njezinu važnost i koristi koje bi mogli od nje imati roditelji. Ne požurivati ih, čekati da svi završe, ponuditi im mogućnost za konzultacije s voditeljicom ukoliko trebaju pomoć. Roditelji su rado na zahtjev voditeljice podijelili svoju bilješku.
6. **Oglas:** Čitale su ga obje voditeljice naizmjenično. Razmisliti o prilagodbi teksta za ovu populaciju roditelja ili odustati od ove vježbe. Naše je iskustvo da ovo nekim roditeljima nije ugodna i relaksirajuća vježba, premda joj je upravo to svrha.
7. **Evaluacija prvoga susreta:** roditelji su iskazali zadovoljstvo, ponudili smo im mogućnost da ostave mape ukoliko ne žele nositi sa sobom, svi su ih ponijeli i komentirali da će rado pogledati materijale. (Preporučamo da se u ovakvim i sličnim grupama odustane od filma o razvoju mozga i filma iz zatvora).

II. Četiri stupa roditeljstva:

1. **Za i protiv** : Odaberite kartice s izrazito šaljivim porukama. Naglasiti humor kako bi demistificirali ulogu dobrog roditelja – frizer, kuhar i sl. Pojmovi trebaju biti bliski i razumljivi. Naravno, koristiti klupko, kako bi se umrežili.
2. **Što roditelj treba pružiti djetetu**: Frontalno kroz razgovor i zapisivanje na *flip-chart*.
3. **Četiri stupa roditeljstva**: Raditi frontalno i upisati nazive na ploču, objašnjavati polagano stup po stup, ne pokušavati jednobojne i šarene grupe jer postoji mogućnost da u malima nećete imati uvid u to što rade, te ćete izgubiti kontrolu nad vođenjem radionice. Ako su dva voditelja, možda da svaki sudjeluje u dvije grupe (prvi stup proraditi frontalno).
4. **Ja i četiri stupa roditeljstva**: Očekujte da se majke raspričaju, razgovor ponekad bude izvan teme i potrebno ih je vratiti.
5. **Slagalica**: posvetiti pozornost slagalici, ne požurujte roditelje i čekajte dok ne završe.
6. **Konjske trke**: Dobro prihvaćene, očekujte oduševljenje!

III. Roditeljski ciljevi i psihološke potrebe djeteta

1. **Ne davati domaću zadaću**: Na početku svake radionice dobro je ponoviti ključne pojmove s prethodnoga susreta. Ponovili smo najvažnije o četiri stupa roditeljstva (pomoću plakata s prošle radionice);
2. **Kako je vaše dijete dobilo ime**: Zamoliti ih da kažu imena djece, ali da samo za najmlađe dijete ispričaju kako je dobilo ime.
3. **Temeljne psihološke potrebe**: Pokušajte pojednostaviti predavanje i Eriksonovu teoriju. Nikada ne možete biti sigurni jeste li u potpunosti uspjeli. Posebice ako je riječ o radionicama za roditelje Rastimo zajedno plus.
Možda ne izostaviti radne listove nego u kućice ucrtati smajlice iznad brojeva. Voditelji radne listove A i B stave na CD i pokazuju jedan po jedan slajd/tvrđnju, roditelji rješavaju radni listić, a na kraju voditelji pomažu zbrojiti rezultate. Aktivnost može zbog toga potrajati duže, ali je korisna.
Uopće se ne odnosi na mene – ☹ ☹ dva smajlića s ustima na dolje
Uglavnom se odnosi na mene – ☹ jedan smajlić sa ustima na dolje
Uglavnom se odnosi na mene – ☺ jedan smajlić sa ustima na gore
Potpuno se odnosi na mene – ☺ ☺ dva smajlića s ustima na gore
4. **Film "Pozitivne i negativne poruke"**: Vjerojatno će rado pogledati filmove. Prokomentirati ih, a voditelji će istaći pouku filma.
5. **Kratkoročni i dugoročni ciljevi**: Navoditi bliske primjere, npr.: "Vi ste krenuli na radionicu, dijete planirate ostaviti ovdje u igraonici, a ono negoduje jer želi ostati s vama". Radimo frontalno i zapisujemo na *flip-chart*, uključujemo sve roditelje i zajedno pomažemo da lakše shvate povezanost i važnost kratkoročnih i dugoročnih ciljeva. Umjesto ove aktivnosti predlažemo aktivnost „Kutijica snova“, procjenjujemo da će im biti lakše odgovoriti na zadatak jer svaki roditelj ima svoje ideje/snove za svoje dijete
6. **Slagalica**: posvetiti pozornost i poticati da napišu i obojaju komadić slagalice.

7. **Dodavanje nevidljivom loptom:** Može se desiti da im igra ne bude zanimljiva, a ovo je prigoda da ih podsjetimo kako ove igre mogu koristiti kao nove ideje za igru s djecom.

IV Sva naša djeca i kako ih volimo

1. **Upoznajemo našu djecu:** Radite frontalno. Neka predstave samo jedno, najmlađe dijete. Očekujte da se raspričaju.
2. **Razvoj i potrebe male djece:** Prilagodite aktivnost ne koristeći mnogo stručnih termina. Prvo ih pitajte za njihovo roditeljsko iskustvo primjerice, sjetite se što je vaše dijete trebalo kada je bilo staro godinu dana, a potom reflektirajte i sažmite predavanje. Vjerojatno će reći da im je zanimljivo (često će davati odgovore za koje smatraju da ih voditelji očekuju, naglasite da su tablice napravljene za djecu koja ne postoje.)
3. **Sadimo vrt:** Igre ih oduševljavaju. Predložite im da "posade vrt" kod kuće s djecom.
4. **Tri dijaloga:** Posebno objasniti svaki pojam, objasniti da je riječ o „jeziku ljubavi „.
5. **Emocionalni dijalog:** Ne dužiti. Potrebno je dobro se pripremiti, prilagoditi aktivnost roditeljima kako bi je razumjeli. Primjeri iz priloga 4.6 su odlični (situacije dojenja, kupanja, presvlačenja i sl.)
  - a) **Pokazivanje bezuvjetne ljubavi i emocionalna komunikacija:** Pročitati i objasniti.
  - b) **Slijeđenje dječje inicijative i davanje podrške:** Prepričati odlomak iz priloga, povezivati, objašnjavati i prilagođavati. Navesti bliske primjere.
6. **Slagalica:** Na uobičajeni način, predložiti da netko tko želi podijeli jedan isječak svoje slagalice.
7. **Kućice:** Igre su im uvijek zanimljive i rado sudjeluju u njima.

V . Slušanje – važna vještina roditeljstva

1. **Kauboj i indijanac:** Moguće je da priču neće smatrati duhovitom, pa im treba pojasniti i istaknuti važnost međusobnoga razgovora i slušanja. (Ukoliko se nisu nasmijali, objasniti poruku.) Pitati ih podsjeća li ih ovo na nešto iz svakodnevnoga života. Dati im priliku da prokomentiraju.
2. **Moje dijete se žali:** Odglumiti situaciju navedenu u radnom listu 5.2. Nakon toga zapisati na *flip-chart* odgovore i poslije ih upotrijebiti u drugoj situaciji. (Važno je naglasiti da je djetetu potrebno pružiti podršku, zagrliti ga i prepoznati da mu je teško).
3. **Loši slušači:** Očekuje se da će se roditelji truditi dobro odglumiti i, u tim prilikama, svi ćete se dobro zabaviti te kroz igru doći do srži aktivnosti (paziti koga ćete odabrati; važno je da ne govori o nekim ozbiljnim ili teškim temama, a u takvoj situaciji odmah preusmjerite na lakšu temu).
4. **Pravila aktivnog slušanja:** U parovima raditi vrlo kratko jer se može dogoditi da roditelji počnu pričati kako su naučili, neobavezno časkaju te izostane slušanje. Pokušajte jednostavnim jezikom (prepjevati) objasniti riječi parafraziranje, reflektiranje, sažimanje. Neće biti baš lako! Treba puno primjera.
5. **O prihvaćanju i slušanju:** Svojim riječima prepričajte ono što piše na slajdovima prezentacije.
6. **Voćna salata:** Očekujte da će roditelji biti "oduvešljeni" zbrkom i da će biti mnogo smijeha. Predložite im da probaju ovu igru kod kuće s djecom.

VI. Kako dijete uči o svijetu oko sebe

1. **Razgovor bojama na papiru:** Vjerojatno će svatko raditi za sebe. Najčešće crtaju školu, kuću, cvijeće. Ne očekujte previše od ove aktivnosti. Može se pokušati, a možete i izostaviti – prema vašoj procjeni.
2. **Kako djetetu posređujemo svijet:** Prepričati ono što piše na slajdovima.
3. **Kako opisujem i proširujem djetetu ono što zajedno doživljavamo:** Raditi u zajedničkoj grupi jer bi rad u malim grupama teško funkcionirao. Prilagoditi pitanja i navoditi bliske primjere. Vjerojatno će se dogoditi da roditelji sebe dobro ocjenjuju, uglavnom petice!
4. **Slikovnice mog djeteta:** Filmovi su nam najveća pomoć u vođenju radionica i najizravnije šalju poruku koju u ovom slučaju dožive kao poruke roditelja. Slikovnice donesite iz vrtića, ukoliko ih roditelji nemaju ili zaborave. Poznate su im “Crvenkapa”, “Tri praščića”...
5. **Igre mog djetinjstva :** Očekujte da će im ova aktivnost biti veoma zanimljiva, a pojedini roditelji će je duboko doživjeti. Budite spremni ostati s njima u tom trenutku, čuti ih i podržati.
6. Upitnik možete koristiti tako da ga pročitate svima pitanje po pitanje i onda potaknete roditelje da odgovore – da im ostane informacija o kojoj mogu promišljati, o važnosti igre za dijete.
7. **Pričamo pantomimom:** Očekujte zabavu, smijeh i uživanje.

VII. Granice, zašto i kako:

1. **Osvrt na domaću zadaću:** Zbog neredovitoga dolaska neće svi donijeti zadaću. Potrebno je ponoviti najvažnije ideje s prethodne radionice i dati priliku netko tko ima zadaću nešto kažu.
2. **Koliko ste u stanju slijediti upute:** Ukoliko su roditelji nepismeni ili polupismeni, nema svrhe provesti ovu aktivnost. Naše iskustvo s ovim grupama roditelja bilo je dobro, gotovo identično kao i u redovnim grupama, nisu slijedili upute.
3. **Regulacija i samoregulacija:** Prilično teško je objasniti regulaciju i samoregulaciju. Krenite od iskustva roditelja, a tekst iskoristite za zaokruživanje teme. Roditelji će vjerojatno reći da nikada ne tuku svoju djecu, da bi se do kraja aktivnosti ispostavilo da to nije baš točno. Naglasiti da postoje drugi načini za regulaciju dječjega ponašanja i da im radionice mogu pomoći da nauče koji su to načini.
4. **Zabranjujem, dopuštam, očekujem:** Odglumiti situaciju (primjer – odlazak na rođendan). Raditi frontalno.
5. **Povratna informacija (10 min.):** Kroz prethodni primjer - odlazak na rođendan, objasniti što znači povratna informacija.
6. **Slažemo JA- poruke (10 min.):** Frontalno raditi. Nije lako, pokušajte koristiti papire s unaprijed ispisanim tekstom i zajedno slažite poruke i stavite na *flip-chart*. Pokušajte složiti barem dvije do tri JA-poruke. Koristiti primjere iz priručnika *Rastimo zajedno plus*.
7. **Pretvaramo zabrane u dopuštenja i očekivanja:** Odglumiti priču “Zločesto dijete” i porazgovarati o tome.
8. **Potpis u zraku:** Veoma se trude da se “potpišu” i da odgonetnu pravilo. Očekujte da će shvatiti pravilo nakon drugoga kruga. Potrebno je istaknuti svrhu ove vježbe, tj. koliko je važno znati pravila jer poteškoća je ista kako za odrasle, tako i za djecu.

VIII. Kreiramo i biramo rješenja

1. **Osvrt na domaću zadaću:** Ponoviti primjere s prošle radionice, tj. prisjetiti se JA-poruka.
2. **Pravila:** Vjerojatno će biti uspješna aktivnost. Deset zlatnih pravila se mogu prezentirati kao mali kviz. Pročitati prvi dio rečenice i zamoliti roditelje da je dopune. Pitanje je hoće li im biti jasno što su prirodne i logične posljedice. Treba nekoliko jasnih primjera. Možete očekivati da daju poželjne odgovore.
3. **Ponavljamo gradivo:** Za sve je potrebno navesti neki primjer koji ste koristili u radionicama. Upotrijebite plakate s prethodnih radionica.
4. **Kreiramo rješenja:** Frontalni rad. Teško će vam biti pridržavati se koraka navedenih u Priručniku. Bolje je odmah krenuti s problemskim situacijama pa prilikom rješavanja podsjećati roditelje na ono što ste prošli kroz radionice. Može se prikazati filmić „Djeca rade što djeca vide“. Važno je istaknuti da nema idealnoga roditelja niti djeteta, da nema gotovih rješenja. Čitanje zamki roditeljstva može im biti “dosadno”, pa je poželjno koristiti i neverbalni govor kao ilustraciju teksta.
5. **Konfuzija:** Smijeh. Rado će sudjelovati u svim igrama.

IX .roditeljske odgovornosti i još poneka pitanja:

1. **Osvrt na domaću zadaću – Zamke roditeljstva:** Ponoviti koje su to zamke roditeljstva i prokomentirati koje zamke prepoznaju kod sebe.
2. **Tri vrste odgovornosti:** Osmisliti dobre primjere, skratiti aktivnost i prilagoditi ju. Kod ovakvih aktivnosti nikada nismo sigurni jesu li su dobro razumjeli ono o čemu govorimo. Dobro je provjeriti jesmo li bili jasni. Najčešće roditelji zanemaruju i/ili previde odgovornost za sebe.
3. **Dijete pred ekranom:** Vjerojatno najzanimljivija aktivnost u ovoj radionici. Ovdje smo imali priliku razgovarati o odgovornosti obitelji, predškolske ustanove i jasno izrekli svoj stav o dobrobiti i posljedicama prekomjernog i neselektivnog gledanja TV-a.
4. **Gimnastičko disanje:** Možete je ponoviti jer će im se igrice vjerojatno dopasti.
5. **Pitanja za šušir:** Frontalno. Ukoliko roditelji ne budu imali pitanja, voditelji mogu predložiti neke teme npr. fizičko kažnjavanje, zabrane i dopuštenja i sl.
6. **Masaža u krug:** Oduševljenje! Smijeh.

X. Biti roditelj: uticaji i izbori

1. **Dijete svojih roditelja, roditelj svom djetetu:** Biće toplih, ali i otrovnih poruka. Nisu mnogi spremni otvoreno govoriti o svojim dojmovima i sjećanjima iz djetinjstva. Stječe se dojam da neki žele sebe predstaviti u što boljem svjetlu. Saslušati i ne dirati previše u “bolne točke”. Najstrašnija poruka: “Dat ću te u dom”.

2. **Zamišljanje savršenoga dana s omiljenim aktivnostima:** Smijeh, ali i suze. Uglavnom žele otići na odmor bez djece.
3. **Moje drvo snage za roditeljstvo:** Raditi frontalno. Nacrtati zajedničko drvo na *flip-chartu*. Muž, majka, strpljenje, osmijeh, jutarnji poljubac, kava, čokolada, cigara.
4. **Loša faza:** Biti veoma pažljiv jer ima vrlo teških priča i važno je uvažiti ih.
5. 10 savjeta za roditelje, prihvaćena ponuđena lista bez komentara
6. **Odlazak na odmor:** Opuštanje. Zanimljivo nitko nije progovorio ni riječ.

XI. Završetak i novi početak

7. **Dodjela diploma:** Veoma emotivno. Većina roditelja nema nikakvu diplomu i ovo će im mnogo značiti.
8. **Pješčana oluja:** Igrica iz 11. radionice za kraj! Oduševljenje i pljesak.

IV. Zaključci:

Iako su navedena iskustva, upute i smjernice više orijentirane na rad s roditeljima u riziku za nasilje nad djecom, mnogo toga će biti korisno i u radu s ostalim osjetljivim grupama roditelja.

Ukoliko se organiziraju igraonice s djecom potrebno je osigurati vrijeme za prilagodbu, isto tako osigurati educirane volontere. Za rad s djecom treba zajedno s volonterima kreirati zbirku aktivnosti, osigurati sredstva, pribor i materijale te odgovarajuće opremiti ili prilagoditi prostor.

U radionice "Rastimo zajedno" uključiti 5 do 8 polaznika-roditelja, ne preporuča se da grupe budu veće. Prije provedbe potrebna je prilagodba radionica posebice kada se u njih uključuju roditelji koji nisu visoko obrazovani ni skloni propitivanju vlastitoga roditeljstva. Način rada prilagođavati imajući na umu ciljeve i glavne poruke programa. To znači da stalno treba provjeravati razumiju li roditelji izlaganja, bazirati se na njima bliskim primjerima, postavljati dobra pitanja, pojednostaviti stručne termine, koristiti simbole, više raditi frontalno uz korištenje *flip-charta* i sl. Svaka grupa je posebna, vrijedna i predstavlja izazov za voditelje tim više što je potrebno pružati podršku roditeljima i istodobno utjecati na promjenu ponašanja koja nisu u skladu s dobiti djeteta.

Želimo uspješan rad svim voditeljima koji se odluče provoditi program Rastimo zajedno s osjetljivim grupama roditelja jer svaki roditelj zaslužuje podršku društva samo zato što je roditelj i zato što je to pravo njegovoga djeteta.

Smjernice su nastale na osnovu iskustva voditeljica u Projektu „Rijeka podrške – Rastimo zajedno“ te kao rezultat intervizijskih i supervizijskih susreta.

- U izradi materijala korištena su i iskustva kolegica u radu s roditeljima Romske zajednice u Bosni i Hercegovini.
- Projekt sufinanciran u 2014/15. godini od strane Ministarstva socijalne politike i mladih.

